

ANTANO VAIČIULAIČIO POEZIJOS RINKINYS „IR ATLĖKĖ VOLUNGĖ“

Laimutė Tidikytė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius, Lietuva

---

IVADAS

Prozininko, literatūros kritiko, vertėjo Antano Vaičiulaičio (1906–1992) gimimo šimtmečio proga apmąstomas jo literatūrinis palikimas, kultūrinė veikla. Antanas Vaičiulaitis daugeliui žinomas kaip eruditas, puikus novelės meistras, subtilus žmogiškų jausmų vaizduotojas. Menkai nušviestas jo kūrybos faktas – poezijos knyga „Ir atlėkė volungė“, išleista 1980 m. JAV. Dar prieš šio rinkinio pasirodymą literatūros istorikas Pranas Naujokaitis veikale „Lietuvių literatūros istorija“¹ teigia, kad šalia prozos A. Vaičiulaitis kuria ir poeziją, akcentuoja jos estetinį pobūdį. Poeto eilėraščių rinkinį literatūrologė Aušra Liulevičienė mini straipsnyje „Antanas Vaičiulaitis“ rinkinyje „Lietuvių egzodo literatūra. 1945–1990“², bet visiškai nenusako jo vertės. Šis faktas užfiksuotas literatūros tyrinėtojos Dalios Čiočytės „Lietuvių literatūros enciklopedijoje“³. Mokslininkui Vytautui Kubiliui, pristatančiam A. Vaičiulaičio kūrybą knygoje „XX amžiaus literatūra: Lietuvių literatūros istorija“⁴, šis faktas išsprūsta. Lieka neiški šio rinkinio vertė. Trūksta adekvataus poezijos knygos vertinimo, jos vietos nusakymo A. Vaičiulaičio kūryboje. Darbo tikslas – įvertinti A. Vaičiulaičio poezijos rinkinio meniškumą ir nusakyti jo vietą kūryboje bei platesniame lietuvių poezijos kontekste.

VERTINIMŲ PRIEŠTARINGUMAS

Antanas Vaičiulaitis per visą kūrybos laikotarpį išleido vienintelę poezijos knygą „Ir atlėkė volungė“. 1981 m. pasirodė recenzijos – Kazio Bradūno „Antano Vaičiulaičio poezijos knyga“⁵ ir Kęsto Reikalo, t. y. Algirdo Titaus Antanaičio, „Auksinė saulėlydžio

---

¹ P. Naujokaitis, *Lietuvių literatūros istorija*, Chicago: JAV kultūros taryba, 1976, t. 3, p. 395–407.

² *Lietuvių egzodo literatūra 1945–1990*, Čikaga: Lituanistikos institutas, 1992, p. 225–245.

³ *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 521.

⁴ V. Kubilius, *XX amžiaus literatūra: Lietuvių literatūros istorija*, Vilnius: Alma littera, 1996, p. 273–280.

⁵ K. Bradūnas, Antano Vaičiulaičio poezijos knyga, *Draugas*, kultūr. priedas, 1981 02 07, Nr. 32(6), p. 3–4.

poezija⁶, o 1984 m. – Marijos Stankus-Saulaitės „Ir atlėkė volungė“⁷. Vertinimai labai skirtingi: nuo giriamojo iki peikiamojo. Poetas K. Bradūnas teigia, kad A. Vaičiulaičio poezija „pasižymi temų ir poetinės išraiškos įvairumu“⁸, K. Reikalo manymu, tai pavėluotas, stokojantis „visapusiško poetinio autentiškumo“⁹ rinkinys. Poetė M. Stankus-Saulaitė supažindina su knyga ir, panašiai kaip K. Bradūnas, prieina prie išvados, kad A. Vaičiulaičio „eilėraščiai pasižymi turtingu žodynu ir įvairiomis žodžių formomis“, yra dainingi¹⁰. Kraštiečiui K. Bradūnui A. Vaičiulaičio eilėraščiai gaivina praeities sentimentus, nes primena gimnazistiškus laikus. K. Bradūno vertinimas emocingesnis, subjektyvesnis, M. Stankus-Saulaitės pakankamai informatyvus, tačiau vengiantis atviro vertinimo, o K. Reikalo – kritiškiausias.

KŪRYBOS PRADŽIA – EILIAVIMAS

Savo autobiografijoje rašytojas A. Vaičiulaitis prisipažįsta, jog kurti pradėjęs nuo eilių: „[Pirmiausia pasirašė], žinoma, eilės. Net trys vienu prisėdimu. Atsimenu kaip šiandien – atsėdau po obelį, prieš pirkios duris, vieną gegužės dieną, ir štai pilnas lapas. Atsimenu ir pirmo eilėraščio pradžią [...]“¹¹. Apskritai kurti jį paskatino knygos, ypač Jono Balvočiaus-Geručio versta „Zoologija“, Alphonse'o Daudet „Laiškai iš mano maulūno“ ir tėvo už parduotas žąsis nupirkta Homero „Odiseja“, su kuria nesiskyrė visą gyvenimą¹². Taip pat būsimąjį kūrėją „traukė priešybė – ko tavo pašonėje nebuvo: pasaka, daina, giria“¹³. Nemaža dalis jo eilėraščių žavi skambumu ir melodingumu.

Sėkmingai užbaigęs Vilkaviškio pradinę mokyklą, būsimasis rašytojas 1920 m. įstojo į antrąją Vilkaviškio „Žiburio“ gimnazijos, kuri garsėjo senomis literatūrinėmis tradicijomis, klasę. Tėvai puoselėjo viltį, kad sūnus Antanas pasirinksiąs kunigystę, tačiau gimnazijoje stiprėjo A. Vaičiulaičio aistra žodžio menui. Gimnazijoje jį supo būsimieji rašytojai: Aleksandras Arminas, Petras Karuža, Salomėja Nėris, Petronėlė Orintaitė, Motiejus Lukšys, Julija Švabaitė bei Kazys Bradūnas; buvo prieinama turtinga „Žiburio“ draugijos biblioteka. Veiklus ir smalsus gimnazistas dalyvavo ateitininkų rengiamuose literatū vakaruose, daug skaitė Friedricho Schillerio, Gottholdo Ephraimo Lessingo ir kitų vokiečių romantikų kūrinių. Pradėjo versti Heinricho Heine's, Johanno Wolfgango Goethe's, Friedricho Schillerio ir kt. poeziją ir savo bandymus nusiuntė į „Krivulę“, bet tuometinis redaktorius Kazys Puida juos išpeikė. Pradedantis rašytojas netvėrė džiaugsmu, kai 1925 m. du jo originalius eilėraščius (be jokių rekomendacijų) tas pats K. Puida paskelbė žurnale „Krivulė“. A. Vaičiulaitis prisimins: „Jaučiausi, lyg būčiau įvestas į

⁶ K. Reikalas, Auksinio saulėlydžio poezija, *Akiračiai*, 1981, Nr. 3(127), p. 6–8.

⁷ M. Stankus-Saulaitė, Ir atlėkė volungė, *Aidai*, 1984, Nr. 1, p. 62–63.

⁸ K. Bradūnas, Antano Vaičiulaičio poezijos knyga, *Draugas*, kultūr. priedas, 1981 02 07, Nr. 32(6), p. 4.

⁹ K. Reikalas, Auksinio saulėlydžio poezija, p. 6.

¹⁰ M. Stankus-Saulaitė, Ir atlėkė volungė, p. 63.

¹¹ A. Vaičiulaitis, [Vietoj autobiografijos], *Egzodo rašytojai. Autobiografijos*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1994, p. 774.

¹² A. Zalatorius, Liūdesio valandą prie Antano Vaičiulaičio laišku, A. Zalatorius, *Literatūra ir laisvė*, Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 168.

¹³ A. Vaičiulaitis, [Vietoj autobiografijos], p. 774.

kokią rojaus karalystę. Viešai skaitinėti tekdavo gimnazijoje, literatų kuopelėj¹⁴. Vėliau K. Puida šiuos poezijos bandymus supeikė kaip ne itin vykusius. Tai A. Vaičiulaitį paskatino pasirinkti prozą: 1926 m. novelės palankiai įvertino „Ateities“ redaktorius Antanas Januševičius.

Poeto K. Bradūno liudijimu, apie 1934–1937 m. beveik visi Vilkaviškio gimnazijos aukštesnių klasių moksleiviai sirgo „palaiminta poezijos liga“. Vos ne kiekvienas žavėjosi S. Nėries, Antano Miškinio, Jono Aisčio poezija ir patys bandė eiliuoti. K. Bradūnas prisimena, kai viename 1935 m. „Židinio“ numeryje pasirodė A. Vaičiulaičio eilėraštis „Turgus“. Gimnazistai jį atmintinai išmokę ir net dainavę¹⁵. Jiems jis atrodė kitoks nei J. Aisčio, S. Nėries ir A. Miškinio kūryba: epiškas, smagiai perteikiantis turgaus šurmulį. Apie tai, kad A. Vaičiulaičio poeziją žinojo, liudija ir literatūros tyrinėtojas Juozas Brazaitis, kuris 1947 m. teiraujasi A. Vaičiulaičio, ar jis nekuriąs eilėraščių, kurie jam labai įstrigę: „Prisimenu ir aną taip pat giedrią santūrią lyriką, ar pats dar jos neužmiršai... Atėjo dienos šventos / šile ant šlaito / Avietės ir serbentos / Kukliai nukaito. – Kai kugždi, nuo kokių lūpų šiandien / tu taip nuraudus / Skaudžioj tyloj paskendę / Suminga norai skaudūs... Antanai, tokių posmų jau neparašai poezijoj. O jie man patiko ir dabar patinka.“¹⁶ Iš tiesų meniškiausi, įsimintiniausi A. Vaičiulaičio rinkinio eilėraščiai yra parašyti sėkmingai stilizuojant tautosakos klodus.

1927–1933 m. Kauno universitete, o 1936–1937 m. Grenoblio ir Sorbonos universitetuose būsimasis rašytojas gilino žinias apie Vakarų Europos literatūrą, psichologiją, filosofiją, ten formavosi jo estetiškos pažiūros ir katalikiškoji pasaulėžiūra. Puikiai išmokęs prancūzų kalbą, A. Vaičiulaitis ėmėsi J. Aisčio, S. Nėries ir Bernardo Brazdžionio eilėraščius versti į prancūzų kalbą ir skelbti to meto Prancūzijos spaudoje. Jo asmeninėje bibliotekoje, pradėtoje tėvų namuose, didesnę knygų dalį sudarė taip pat poetų kūryba. A. Vaičiulaitis yra išvertęs iš prancūzų kalbos Oskaro Milašiaus poezijos knygą „Pomos“ (1931), rinkinį „Septynios vienatvės“ (1979) ir dramatinę misteriją „Miguel Mañara“ (1937 ir 1977). Su poetu J. Aisčiu 1951 m. yra sudaręs „Lietuvių poezijos antologiją“. Labai svarbus A. Vaičiulaičio studijinis straipsnis – lietuvių išeivių poezijos apžvalga, publikuota knygoje „Lietuvių literatūra svetur 1945–1967“ (1968).

Iki poezijos rinkinio pasirodymo, apimančio visą poetinę A. Vaičiulaičio kūrybą, rašytojas turėjo polinkį rašyti ritmingais sakiniais („[...] pūsdamas dūmų kamuolius smarkiau už kaimo kaminus“¹⁷; „Saulėleidžio spindulys prasimušė pro kreivą, pažaliavusį langą ir nuslinko į aslą, apšviesdamas vištą, kuri, už kojos prie kėdės pririšta, pajuto šviesą“¹⁸) eilėraščius proza, pavyzdžiui, „Sniegena ant Napoleono kepurės“ ar „Arfininkas“ iš kelionių įspūdžių knygos „Nuo Sirakūzų lig Šiaurės elnio“:

*Lozanos triukšmingoje gatvėj sėdi arfininkas
žilas ir senas.
Jis skambina ir gieda sau vienas.
Baltos jo garbanos kaip vilnys sugulę.*

¹⁴ Ibid, p. 775.

¹⁵ K. Bradūnas, Antano Vaičiulaičio poezijos knyga, p. 3.

¹⁶ J. Brazaičio laiškas A. Vaičiulaičiui, 1947 07 17, Nr. 129, D. Kuizininė, *Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950 metais*, Vilnius: Versus Aureus, 2003, p. 294.

¹⁷ A. Vaičiulaitis, *Mūsų mažoji sesuo*, Vilnius: Alma littera, 2002, p. 59.

¹⁸ A. Vaičiulaitis, Abiejų galybės, A. Vaičiulaitis, *Tavo veido šviesa*, Vilnius: Vaga, 1989, p. 69.

Išsikerojus patriarchų barzda krūtinę jam dengia.

*Iškilniai, keleiviui prie tako, jis skambina ir
niūniuoja praeities dainą. O žmonės vis eina
ir eina.*

*Lyg upė jie teka, užošdami senąsias dainas.
Ir vienu vienas ten rymo arfininkas ir tramdo
stygas.*

*O, kas išklausys mano giesmę, ir kam aš siel-
vartą savo beišsakysiu! [...]»¹⁹*

RINKINIO „IR ATLĖKĖ VOLUNGĖ“ GENEZĖ, STRUKTŪRA IR TEMOS

Iki 1980 m. išleisto poezijos rinkinio A. Vaičiulaitis savo eilėraščių yra publikavęs periodinėje spaudoje. Poezijos knygą „Ir atlėkė volungė“ sudaro 1936–1978 m. Lietuvoje, kitose Europos šalyse, JAV sukurti eilėraščiai. Garsaus novelisto ir romano „Valentina“ autoriaus eilėraščių knyga pasirodė pavėluotai, jo gyvenimo saulėlydyje. Žinoma, svarbesnė asmeniškai, nes apibendrinanti viso gyvenimo poetinę kūrybą. Nepaisant aktualios tematikos, turtingo poetinio žodyno, skaidrios nuotaikos, jai stinga išskirtinio naujumo bei originalumo. Labiausiai vykę ir pagavūs trumpi, skambūs klasikiniai eilėraščiai bei vėlesni, primenantys psalmių poetiką. Rinkinio trūkumas – kai kur nenurodytas eilėraščio sukūrimo laikas, tad sunku nuspėti kai kurių eilėraščių genezę ir daryti apibendrinančias išvadas. Plati laiko skalė leidžia stebėti, kaip kito A. Vaičiulaičio poezijos pobūdis, tematika, problematika, eilėdaros struktūros. Rinkinio pradžioje dauguma jų klasikiniai, trumpi, dainingi, vėlesniais metais rašyti – modernesni, laisvesnėmis eilėmis, ilgesni, primenantys psalmių ar giesmių poetiką. Kadangi A. Vaičiulaitis poezijos knygą sudarė iš skirtingu metu sukurtų kūrinių, tai joje yra ir vyresnio autoriaus apmąstymų, ir jaunatvišku maksimalizmu trykštančių eilėraščių. Dažniausiai jaunystėje rašytiems eilėraščiams būdinga lakoniškumas, skambumas, dinamiški įvaizdžiai ir emocionali nuotaika:

Siauski ir žaiski,

Lyg jūra žalia.

Tavo nūn laikas

Ir tavo valia.

„Šoki ir žaiski“²⁰, Paryžius, 1936 12 30

Rinkinį sudaro keturi skyriai: „Šiaurės soduos“, „Prie žaliųjų vandenu“, „Debesėliai“ ir „Pieva“. Poezijos knygą iš penkiasdešimt septynių eilėraščių autorius dedikuoja „Mano giminei brangiai“. Svarbiausios rinkinio temos yra prarastos tėvynės grožis ir ilgesys, meilė moteriai ir artimiesiems, žmogiškojo gyvenimo apmąstymai ir sielvartas dėl tautos kančių. Pirmąjį knygos skyrių A. Vaičiulaitis pavadina „Šiaurės soduos“: Šiaurės krašto (Lietuvos) sodai – tai prarasto rojaus, harmoningos praeities simbolis. Pirmame rinkinio

¹⁹ A. Vaičiulaitis, *Nuo Sirakūzų lig Šiaurės elnio*, Kaunas: Šviesa, 1937.

²⁰ A. Vaičiulaitis, *Ir atlėkė volungė*, Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1980. Ir toliau eilėraščiai cituojami iš šio rinkinio.

eilėraštyje „Sustojus naktį po žydinčia liepa“ (1951, Kennebunkport) poetas išreiškia lietuvių išeivių, įvardytų *mes*, skausmą netekus tėvynės ir ilgesį:

*Tolumoį dangus žioravo,
Liejosi gaili daina.
Vėjuose klegėjo gervė,
Tėviškėlėn skrisdama²¹.*

*Naktį žvainą mes praėjom
Tarp lelionių ir sapnų.
Nulingavom, lyg šešėliai,
Už tų marių mėlynų:*

*Žydi ten kupli liepužė,
Šiaurės soduos ošdama.
Kvepia vyšnios baltą naktį,
Obelėlė, sedula.*

Lyrinio subjekto gėlą, atsidūrus anapus Atlanto, maldo prisiminimai apie Lietuvą, jos brangius žmones, neišdildomą peizažą. Tėvynės ilgesį autorius išreiškia gana įprastais įvaizdžiais, dažnai ilgesio dainomis iš aukso skrynios, medžių ir paukščių motyvais, sapnų vaizdais. Gervės, žąsys – tarpininkai, padedantys susisiekti su prarasta tėvyne. Kai kuriuose eilėraščiuose stinga originalesnių vaizdų ir išgyvenimų.

TĖVYNĖS GROŽIS IR MEILĖ

Eilėraščių apie tėvynės gamtos grožį autorius daugiausia sutelkė skyriuose „Šiaurės soduos“ ir „Prie žaliųjų vandenu“. Kai kurie kūriniai rašyti poetui dar nė nenuėjaučiant, kad visam laikui teks atsisveikinti su gimtine, todėl jie kupini giedros, valiūkiškumo ir maksimalistinių svajū. A. Vaičiulaitis poetizuoja tėvynės gamtą, besikeičiančią kiekvienu metų laiku, parenka jai būdingus įvaizdžius („Vyturėlis“, „Pavasaris“, „Vasara“, „Antra vasara“, „Ruduo“, „Žiema“, „Žiemkentėlis“). Pavasarį lyrinį subjektą apninka melancholiška nuotaika, širdis liūdi ir ilgisi gegutės kukavimo, vyšnios žydėjimo

²¹ Palyginkime šią A. Vaičiulaičio eil. „Sustojus naktį po žydinčia liepa“ (1945, Kennebunkport) strofą su J. Aisčio „Peizažas“ (1929, Kaunas):

*Laukas, kelias, pieva, kryžius,
Šilo juosta mėlyna,
Debesėlių tankus išas
Ir gaudi gaudi daina.
[...]
Tik sukrykš, lyg gervė, svirtis,
Sušlamės daina klevuos...
Gera čia gyvent ir mirti!
Gera vargt čia, Lietuvoj!..*

Cituota iš: *Dvidešimto amžiaus lietuvių poezija. Antologija*, Vilnius: Vaga, 1991, t. 1, p. 254.

(„Pavasaris“²²). Neabejotinai A. Vaičiulaičio poezijai įtakos turėjo artimo bičiulio J. Aisčio neoromantiškoji kūryba: elegiška intonacija, motyvai ar net atskiri žodžiai (pavyzdžiui, „karaliūnas“). Vasara A. Vaičiulaičio poezijoje dažnai susijusi su šventadieniška nuotaika („Vasara“), su meile moteriai, jaunatviškos energijos antplūdžiu. Gyvos binkiškos ekspresijos (poetui imponavo Kazio Binkio poezija) pavyzdys – eilėraštis „Antra vasara“ (ištrauka):

*Eržilai patrakę
Nulėkė per lauką.
Vėjas – palaidūnas –
Tau ištaršė plaukus.*

*Net velniai nurūko
Liūne iš pakrūmių:
Už vaivas skaistesnė
Juodbruvė lepūnė.*

*Baltesni už sniegą,
Skaudesni už peilį
Bruknėse sušvitro
Tavo dantys – meilei.*

*Iš pušies viršūnės
Ragana išpuolė –
Tavo akys žudo
Samaniniam guoly.*

Bethesda, 1972 01 15

²² Palyginkime A. Vaičiulaičio eil. „Pavasaris“ (1945, Thompson):

*Ar gegutė kukavo sode,
Ar graudeno raiba obely,
Ar balta suklestėjo vyšnia,
Ir žibutė pražydo baili?*

*Jau gegutė kukavo sode,
Jau kvėpėjo žiedai obelies,
Baltutėlė plastėjo vyšnia...
Vai, širdie, ko liūsti ir ilgies...*

Ir vieną pirmųjų J. Aisčio eilėraščių „Gegutėlė“ (1926, Kaunas):

*Ir atskrido, atplasnojo gegutėlė
Vyšnių sodan –
O tada toks baltas vyšnių sniegas krito...
Užkukavo, užraudojo gegutėlė
Aukso godą,
Ir jos balsas nuaidėjo, nusirito...*

Cituota iš: J. Aistis, *Daina graudyn ir įstabyn*, Kaunas: Šviesa, 1991, p. 15.

Greta tyro džiaugsmo lyrinis subjektas retkarčiais susimąsto, jį apima liūdesys ir nerimas („Pavasaris“). Lietuva atgyja su Nidos kopomis, mariomis, prie kurių lyrinis *aš* suvokia gamtos amžinybę ir kartu žmogiškojo gyvenimo trapumą („Nuo Didžiosios kopos“). Dvasiniai ieškojimai, ateities spėjimas, asmeninė laisvė poeto taip pat siejama su jūra (eil. „Kai tu buvai pas marias“). Rinkinyje ryškiai brėžiama erdvės vertikalė: mintys nuolat kyla į kalnus, į dangų. Marios ir kalnai – labai svarbus A. Vaičiulaičio poezijos įvaizdis. Pas marias lyrinis *aš* eina ieškoti savęs, bando nuspėti savo dalią, suranda ir susižavi mergina („sesuo laukinių vėtrų“, eil. „Kai tu buvai pas marias“). Kalnai A. Vaičiulaičio prozoje („Apaštalų iškeliavimas“) ir poezijoje siejami su dievybės, šventųjų buveine, su dvasine plotme. Lyrinis subjektas, iškilus didiesiems būties klausimams („nakčia paklydęs“, eil. „Aukštumoj“), kopia į kalnus ieškoti atsako („Eisiu ir paklausiu“, „Vakaras kalnuose“).

Poetas prisiminimais nuklysta į tėviškę grožėdamasis mažmožiais ir dideliais gyvenimo dalykais: lino žiedo melsvumu („Lino žiedas“), vyturiu, kriaukle, vaikystės švilpynė („Vyturėlis“, „Kriauklė“, „Švilpynė“). Itin išsiskiria lakoniškas, džiugių impresijų kupinas nesudėtingo turinio eilėraštis „Žiogas“, kur autorius taupiu vaizdu, taiklia „ž“, „š“, „č“ aliteracija, dinamišku veiksmu atskleidžia savo talentą išsižiūrėti, įsiklausyti į gamtos reiškinių, grožėtis juo. Svarbiausia autoriui perteikti džiugią nuotaiką, harmoningą *aš* santykį su pasauliu:

*Brenda žiogas
Per atolą.
Rėkia griezlės
Dobiluos.*

*O miškinis
Kvaišas gieda
Prie verdenės
Ūksmėje.*

*Ir pakirto
Žiogui kojias –
Tūpė žalias
Po kmynu.*

*Parymojęs,
Čirpdė smuiką,
Jam čezeno
Aviža.*

Vykusiai pagauta Višakio Rūdos turgaus gyvenimo nuotaika eilėraštyje „Turgus“. Eilėraštyje „Titnagas“ išskyla tėvo, ariančio žemę ir randančio titnago skeveldrą, vaizdas. Titnagas mena ugnies skėlimą, protėvių kartas. Šiame eilėraštyje ryšku K. Bradūno poezijos atgarsis²³.

²³ Palyginkime:

*Aš pavertęs dobilienos pluta,
Tūkstančius pėdų po ja randu,
Kiekvienoj vagoj senolių būta,
Neišplovęs jų nei laikas nei vanduo.*

Cituota iš: K. Bradūnas, Pėdos arimuos, K. Bradūnas, *Sutelktinė*, Vilnius: Aidai, 2001, t. 1, p. 33.

Ir poezijoje, ir prozoje A. Vaičiulaitis daug vietos skyrė moters temai: motinai, dukrelėms („Motinos veidas“, „Aldonai Teresei. Dvejų metų sulaukus“, „Tu maža mažytė“). Jis gėrisi paprastų kaimo moterų, nuolankiai priimančių savo likimą, kantrumu, nenuilstamam darbštumui („Iš Dievo kilę“, „Cihuateteo“). Tačiau šie eilėraščiai labiau proginiai, neturi didesnės meninės vertės.

Apibendrinant galima teigti, kad A. Vaičiulaičio poezija kupina daiktiškosios tikrovės, kuriamos daiktavardžių gausybe ir dinamiškais veiksmažodžiais. Literatūrologo Alberto Zalatoriaus žodžiai apie A. Vaičiulaičio prozą tinka ir jo poezijai apibūdinti: „Tokie iš pirmo žvilgsnio nelyginami dalykai kaip minėtoji „Zoologija“, Homero „Odisėja“, M. Valančius ir K. Donelaitis, matyt, bus kreipę Vaičiulaičio meninę mąstyseną į konkretumą, daiktiškumą, plastiškumą, reljefingus ir tikslus apibūdinimus, ugde polinkį žiūrėti į daiktus iš arti ir matyti smulkiausias jų bruožus.“²⁴ Daiktų įvairovė nėra vien materijos išraiška, bet būdas pažinti aukštesnę daiktų ir tikrovės prigimtį, kelias į dvasios aukštumas.

GYVENIMO SAULĖLYDŽIO REFLEKSIJOS

Trečiame („Debesėliai“) ir ketvirtame („Pieva“) skyriuose *aš*, pasiekusį gyvenimo saulėlydį, aplanko liūdnesnės godos, labiau rūpi metafiziniai klausimai. Džiugią ar ilgesingą nuotaiką keičia ramesnė, mašli. Eilėraščio lyrinis *aš* kelia klausimus ir bando užmegzti dialogą su visagaliu Dievu. Štai eilėraščiui „Debesėlis“ autorius pasirenka graikų poeto Odysseus Elyčio, kurio kūrybai būdinga giedra nuotaika ir optimizmas, eilutę „Tiesie pagirtas debesėlis ant žolės“. A. Vaičiulaičiui debesėlis – tai siela, simbolizuojanti dieviškąją prada, lyrinį subjektą globojantį Angelą Sargą:

*Nebijoki tu šešėlio,
Aitvare apžėlęs:
Pas tave beržais atbėgo
Mano geras debesėlis.*

Žmogus – tai debesėlis, kuriam lemta praskrieti virš žemės, žolės, medžių, vandenių, kad pasigrožėtų jais (šviesioji sielos pusė). Žmogui lemta pažinti save, skverbtis į tamsius savo sielos užkabarius (juos perteikia kauko, aitvaro įvaizdžiais). Kai kurie A. Vaičiulaičio eilėraščiai apgaulingai paprasti, bet paprastumas slepia gilesnę prasmę.

Eilėraščio *aš*, užkopęs į kalno viršūnę, arčiau Dievo, reflektuoja žmogiškąją būtį, tačiau pasijunta menas neįmenamus dalykus. Lyrinis subjektas pasijunta menkas prieš Amžinybę, nes laikas bėgs (kukuojanti gegė), o amžinybės klausimai liks neišspęsti: „Ramybės amžinos lašai / Varvėjo iš verventės“ (eil. „Vakaras kalnuose“). Eilėraštyje „Sekminės“ lyrinis *aš* jaučiasi aklas. Autorius pripažįsta Dievo, būties aukščiausio prado, kuriančiąją galią, šviesą, malonę („Josemitės parke“) ir sklindančią Meilę. Lyrinis *aš* pasikliauja Dievo galybe dažnai neįvardydamas jo; iš didžiulės pagarbos kreipiasi trečiuoju asmeniu („Aukštumoj“), o kartais prabyla pirmuoju („Josemitės parke“). Apmąsto besikartojantį gamtos ciklą kaip natūralią gyvybės ir mirties kaitą. Mirtis ištinka nelauk-

²⁴ A. Zalatorius, Dėsniai, kurie niekad negęsta, A. Vaičiulaitis, *Tavo veido šviesa*, Vilnius: Vaga, 1989, p. 21.

tai – poetas nesvarsto priežasčių ir padarinių, žmogaus gyvybė Dievo valioje („Anapilis“); vėlių buveinė – tyla („Šioji yra vėlių buveinė“).

A. Vaičiulaičio poezija nėra pesimistinė – greičiau skleidžia giedrą, krikščionišką viltį. Tai, matyt, lėmė jo katalikiškoji pasaulėžiūra.

Tačiau kartais poetas pasėja ir pomirtinio gyvenimo abejonę. Kreipdamasis į mirusiųsias – Kirenės Venerą („Elegija Kirenės Venerai Anadiomenei“) ir Karalių Mindaugą, bando įminti mirties, Anapilio, mįslę („Anapilis“). Eilėraštyje „Karaliaus Mindaugo paskutinis monologas“ autorius siekia nudengti mirties paslapties šydą. Deja, visagalis valdovas taip pat bejėgis atskleisti, kas laukia po mirties:

*Atsakykit, atsakykit, tūkstančiai senolių. Atsiliepi tujen,
brangiausioji.*

Kalbėkit, milijonai metų!

*Bylok, mirtie! Duok man raktą, duok man kibirkštį,
duok man krislą iš alkanos, rūšcios, bežadės savo vieš-
patijos.*

Girdžiu: pakėlus galvą, sušnypštė angis.

Scranton, 1948 02 18

Tarsi maldos, litanijos žodžiais autorius prabyla į Viešpatį apraudodamas nekaltai sušaudytųjų sielas; Dievas atsako tautiečiams, kad palaimins kankinius ir kraštą („Červenėj sušaudytųjų sielos stovi prieš Viešpatį Dievą“, „Odė žuvusiems partizanams“).

Cituodamas Šventraščio eilutę „Kiekvienas kūnas yra žolė, / ir visa jo garbė kaip lauko gėlė. Iz.“ 40,6 A. Vaičiulaitis ketvirtame knygos skyriuje „Pieva“ susitaiko su žmogiškojo gyvenimo pabaiga. 1948 m. sukurtas eilėraštis „Pieva“ (turbūt dedikuotas žmonai Joanai, kuri pasirūpino, kad A. Vaičiulaitis būtų palaidotas Lietuvoje) – vienas meniškiausių rinkinio eilėraščių. Jo lyrinis subjektas, greičiausiai pats autorius, patiria palaimą po mirties ilsėdamasis gimtosiose Suvalkijos lygumose ir susitikdamas su „švelniasiele gentimi“. Šis eilėraštis tarsi dvasinis A. Vaičiulaičio testamentas:

*Kai mano kūnas bus žolė, aš miegosiu savo brangiųjų
lygumų krašte.*

Vėjams padvelkus, linguosiu su pievų pražyduisia gėle.

Klausysiuosi bičių dūzgimo ir vieversio danguj mėlynam.

mano giminė, –

Taip švelniai, kaip švelniai šiulena atolų žolė.

O žiede raudonas, išaugęs gimtajam lauke!

O paukšti čiulbuoni, pragydęs ties mano vaikystės

žeme!

Gentie švelniasiele, atėjus dienų brėškime!

TAUTOSAKOS STILIZAVIMAS

Nors dalis rinkinio eilėraščių parašyta išeivijoje, tačiau A. Vaičiulaitis, kaip ir J. Aistis, poetinių vaizdų nekuria iš svetimos šalies realijų, išskyrus eilėraštyje „Cihuateteo“ ir „Elegiją Kirenės Venerai Anadiomenei“, kur panaudoti Meksikos meno parodoje matytos moterų

statulos bei antikinės kultūros motyvas. Kai kuriuose A. Vaičiulaičio eilėraščiuose girdimi lietuvių liaudies dainų, pasakų, sakmių atgarsiai. Autorius ir poezijos knygą pavadino, ir prieš pirmą skyrių įrašė liaudies dainos žodžius „Ir atlėkė volungėlė...“ Iš senolių sukauptas dvasinis turtas praturtina konkretų pasaulį, leidžia susisiekti su gyvenimo paslaptimis, iracionaliuoju pradū. Prisiminimuose iškilusį gamtovaizdį, konkretų pasaulį poetas praplečia „monais“, kuriama is panaudojant lietuvių mitologines būtybes, sakmišką ar pasakišką dvasią, pavyzdžiui:

*Aš nežinau, kur laumės žlugtą
Velėti rinkos vakare:
Gal Gilioj, gal Lūkšto
Ar Obelijos ežere...*

*Ir nežinau, prie kokio klevo,
O gal po gluosniais ar šile
Jos laigė ir dainavo,
Išskalbę džiaustė drobules.*

*Pavogę, kūdikėlių prausė
Ir kryštė tarp meldų,
Išmaudę jį balčiausiai,
Liūliavo lig gaidžių.*

*Aušra jau brėkšta. Ten boluoja
Upeliai mano, ežerai.
Išnyko monai palei Kruoją,
Vien ramūs šnara ajerai.*

„Laumės“, Suitland, 1960 12 18

Šiame eilėraštyje autorius panaudoja sakmių apie laumes siužeto elementus: vakare jos renkasi prie ežero, prausia pavogtą kūdikį. Rytui išaušus laumės ir burtai pražūva. Įsivaizduojamas laumių pasaulis autoriui padeda kurti paslaptinę nuotaiką, suteikia realybei dvasinį žymenį. Šis ir panašaus pobūdžio eilėraštis „Ragana“ yra skambūs, žaismingos nuotaikos ir sklidinį paslapties. Tai – vieni poetiškiausių A. Vaičiulaičio rinkinio eilėraščių. Poetas kai kuriuose kūriniuose panaudoja lietuvių liaudies dainų žodžius, tarsi atsitiktinai sąmonėje suskambančius prisiminus Lietuvą, pavyzdžiui, „balta sodo obelė“, „mėlynos marios“, „apynys ir lelija“, „baltas akmenėlis“, „žalieji vandenai“, „aukso skrynias“, „rugeli žiemkenteli“, „levendrė liauna“, „žilas kerdžius“, „mėlynos akeles“ ir pan. Siekdamas imituoti dainos poetiką, atkurti lietuvišką dvasią ir perteikti atitinkamą nuotaiką A. Vaičiulaitis gerai žinomus epitetus, deminutyvus, jų pakartojimus įaudžia į meninį tekstą. Stilizuodamas autorius taip pat bando atkurti suvalkietišką kalbėseną: vartoja tarmybes, senovines vietininko formas, prielinksnes konstrukcijas, pavyzdžiui, „tėviškėlėn“, „galvenėlė“, „dauson“, „pas klėtį seną“, „pas seną kūdrą“, „mudu“, „mudviem“, „serbentos“, „lyšė“, „gege“, „šiandie“, „žardžio“, „išsilgstu“, „šiluogėlių“ ir kt.

Moderniai panaudodamas tautosakinį motyvą A. Vaičiulaitis perteikia išeivio prarastos tėvynės gėlą kūrinyje „Atsisveikinimas su medžiais“: atvirkštinė pasakos „Eglė –

žalčių karalienė“ situacija, kai Drebulė išdavė motiną. A. Vaičiulaičio eilėraštyje personifikuoti medžiai prašo lyrinio subjekto, kad jų neišduotų. Medis – tarpininkas tarp dangaus ir žemės – tampa atminties simboliu tarp *aš* praeities ir dabarties. Taip medžiai, ypač balta pavasarių vyšnaitė (poeto išretintu kursyvu *m a n e s*), įgyja naują semantinį krūvį – tampa prarastos tėvynės simboliu:

*Dabar tu nueini ir jau negrįši į namus,
Jau niekad, niekad nesveikinsi
M a n e s, baltos pavasarių vyšnaitės,
Dėkingo medžio – tavo lepūnėlės.
Pratak: kam savo sielvartą ir skundą išpažinsi,
Sakyk, kas mūsų – medžių – širdį nuramins ir guos,
Ir kas rymos vidunaktį po tavo ažuolais,
Kai Šienpiūviai keliaus aukštam danguj!*

Suitland, 1968 07 28

Pasak Rimvydo Šilbajorio, tautosakinis motyvas kai kada atlieka „ne papuošalo ar stilistinio atspalvio funkciją“, bet yra „giluminė struktūra“²⁵. A. Vaičiulaitis asmeniniam liūdesiui suteikia visuotinį pobūdį: netekusieji tėvynės jautriai išgyvena nutrauktą ryšį su gimtąja žeme. Antai Alfonsas Nyka-Niliūnas 1949 m. jautė kalbę, kad negrįžo į tėviškę ir išdavė brangų medį:

*Tik tai dabar, sugrįžus iš kelionės, lyg nebepažįsti
Ir nusilenkęs nuo manęs raudodamas šlami.
Aš išdaviau tave! Seniai turėjau grįžti!
Prie tavo kūno aš turėjau gyslom prisirišti
Ir iki galo taip kovot su mirtimi²⁶.*

Kai kuriais rinkinio eilėraščiais A. Vaičiulaitis atskleidžia, koks svarbus kūrybos šaltinis – tautosaka ir meniškas jos stilizavimas.

IŠVADOS

1. Nuo pat kūrybinio darbo pradžios A. Vaičiulaitis buvo atidus poezijos menui: susipažino su žymiausiais poetais, eiliavo pats, vertė užsienio poetus, ypač mėgstamą O. Milašį, vertino tėvynainių poetų kūrybą ir stengėsi, kad lietuvių poezija būtų prieinama platesniam pasauliui.

2. Poezijos rinkinys „Ir atlėkė volungė“ atskleidžia poetinę autoriaus prigimtį, supažindina su poezijos problematika ir leidžia geriau suvokti jo kūrybos visumą. Kaip ir prozos kūriniuose, eilėraščiuose juntamas rašytojo nuoširdumas, santūrumas, subtilumas, polinkis estetinti regimą pasaulį, per daiktinę tikrovę skverbtis į dvasinę.

3. A. Vaičiulaičio proza vertingesnė nei poezija. Eilėraščių rinkinys „Ir atlėkė volungė“

²⁵ R. Šilbajoris, *Poezijos skaitymai*, Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 2004, p. 123.

²⁶ A. Nyka-Niliūnas, *Eilėraščiai*, Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 183.

yra sukurtas laikantis klasikinės poezijos principų, moderniai panaudojant tautosaką ir įtraukiant ramaus mirties suvokimo motyvą. Nors kalbama apie mirtį, bet kuriomis aplinkybėmis poetas sugeba pakilti virš kasdienybės, nieko nedramatinti ir nekaltinti: žmogaus ar tautos gyvenimą ir mirtį suvokia kaip neišvengiamą Dievo duotybę. Poezija šviesi, viltinga (katalikiškoji pasaulėžiūra).

4. A. Vaičiulaičio poezijai stinga išskirtinumo ir originalumo, jos vertę menkina išvelgta neoromantikų ir žemininkų kūrybos įtaka (J. Aistis, K. Bradūnas).

5. Poezijos rinkinys „Ir atlėkė volungėlė“ pasirodė pavėluotai ir nesužadino reikšmingesnio vaidmens lietuvių poezijos raidai. Poezijos knyga svarbesnė pačiam autoriui. Iš visų rinkinio eilėraščių išsiskiria kūriniai su meniška lietuvių liaudies tautosakos klodų stilizacija.

Gauta 2006 04 02
Parengta 2006 04 25

Laimutė Tidikytė

ANTANAS VAIČIULAITIS' COLLECTED POEMS *IR ATLĖKĖ VOLUNGĖLĖ* [‘HERE CAME AN ORIOLE’]

Summary

The literary heritage and cultural activities of the gifted Lithuanian prose-writer, literary critic and translator Antanas Vaičiulaitis (1906–1992) are reconsidered on the occasion of the one-hundred-year anniversary of his birth. Antanas Vaičiulaitis is known by many as an erudite, a master of short stories, and a fine portrayer of human feelings. *Here Came an Oriole*, a collection of poetry published in the USA in 1980, as a fact of his creative work has received little illumination. The objective of this paper is to evaluate the artistic features of this A. Vaičiulaitis' poetry collection as well as to define its place in the author's creative work and in a wider Lithuanian poetry context. Antanas Vaičiulaitis was interested in poetry from the very beginning of his creative life; he studied the work of famous poets, wrote poems himself, translated foreign poets, especially his favourite Oscar Milosz, was fond of his country's poetical heritage and tried to make Lithuanian poetry accessible to wider public. Like his prose writings, A. Vaičiulaitis' poetry is characterised by sincerity, subtlety, the need to make the visible world more aesthetic, and to reach the spiritual dimension through the material reality. His poetry is light and full of hope (we see the influence of the Catholic worldview). Lithuanian classic A. Vaičiulaitis' prose is more valuable than the poetry collection *Here Came an Oriole*, which was published with some delay and did not have a significant impact on the development of Lithuanian poetry. A. Vaičiulaitis' *Here Came an Oriole* enables us to see the author's poetic nature, to get familiar with the poetry issues, and to gain a better understanding of the entirety of the author's creative work. The most interesting parts of the volume are the poems containing stylisations of Lithuanian folklore heritage elements. Antanas Vaičiulaitis' poetry lacks exclusivity and originality, and the influence of neo-romanticists and *žemininkai* (Jonas Aistis, Kazys Bradūnas) is noticeable.